

Keskustelualoite KA 8/2021 vp

Noora Koponen vihr

Keskustelualoite sosiaalihuollon ja vammaissosiaalihuollon tilanteesta

Eduskunnan puhemiehelle

Media on nostanut esiin hämeenlinnalaisessa kehitysvammaisten asumisyksikössä vuosia kestäneitä vakavia väärinkäytöksiä, jotka näyttäytyvät ylimitoitettuina ja säädösten vastaisina rajoitustoimina.

Kehitysvammajärjestöihin tulee satoja yhteydenottoja perusoikeuksien rajoittamisesta. Kansalaisjärjestöiltä tulevan viestin mukaan aluehallintoviranomaisille, Valviralle ja eduskunnan oikeusasiamiehelle tehdyt kantelut sekä rikostuomiot ovat vain jäävuoren huippu. Matkan varrelle jää perusoikeuksia loukkaavia tapauksia.

Rajoitustoimenpiteellä tarkoitetaan esimerkiksi kiinnipitämistä, lyhytaikaista erillään pitämistä, välttämättömän terveydenhuollon antamista vastustuksesta riippumatta sekä rajoittavien välineiden ja asusteiden käyttöä päivittäisissä toiminnoissa ja vakavissa vaaratilanteissa. Suomessa tehtiin vammaisille ihmisille Valviran tarkastelun mukaan 315 887 rajoitustoimenpidettä vuonna 2019. Selvitys ei kata kaikkia Suomessa olevia tehostetun palveluasumisen yksiköitä, ja yhdelle henkilölle voidaan tilastoida useampia rajoitustoimenpiteitä.

Helposti ajatellaan, että rajoitustoimenpiteet ovat itsestäänselvyys kehitysvammaisille ja autismin kirjon henkilöille. Rajoitustoimien toteuttamisen tulisi kehitysvammaisten palveluissa olla kuitenkin viimesijainen keino, jota ennen on tehty kaikki mahdolliset toimenpiteet asiakkaan tai asukkaan hyvinvoinnin edistämiseksi. Jos rajoittaminen on toistuvaa ja pitkäkestoista, tilannetta on arvioitava asiantuntijaryhmässä ja siitä on tehtävä valituskelppoinen päätös.

Haasteet johtuvat sekä henkilökunnan osaamisesta että ostopalveluiden aiheuttamista kipukohdista. Asumisyksiköt ovat velvollisia kirjaamaan rajoitustoimenpiteiden käytön. Valviran tietoja tarkasteltaessa rajoitustoimenpiteiden käyttö on selvästi yleisempää suurissa asumisyksiköissä. Kun käytettyjä rajoitustoimenpiteitä suhteutetaan asukasluukuun, voidaan havaita, että pienissä, alle viiden asukkaan asumisyksiköissä rajoitustoimenpiteitä ei juurikaan ole käytetty.

Autismikirjon ihmisten elämänmittaisten, välttämättömien palveluiden kilpailutukset ovat aiheuttaneet esteitä heidän itsemääräämisoikeudelleen ja osallisuuden toteutumiselleen. Tämä on heikentänyt monien kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä. On korostettava, että rajoitustoimenpiteiden käyttö koskee niin ikään myös julkisia palveluita.

Keskustelualoite KA 8/2021 vp

Autismikirjon ihmisille kuormitusta aiheuttavat muun muassa uudet, vaihtuvat tai epäselvät tilanteet, arjen muutokset sekä uudet ihmiset, kuten asumisyksikössä vaihtuvat sijaiset. Siirtymät ja muutokset nostavat aina autismikirjon henkilön kuormitustasoa. Siirtymävaiheet tulee suunnitella hyvin tarkkaan ja toteuttaa harkitusti. Välttämättömiin siirtymätilanteisiin tulee varata riittävästi aikaa ja resursseja. Pahimmillaan kuormittuminen voi näyttäytyä autistisella ihmisellä haastavana, jopa aggressiivisena käyttäytymisenä tai vastaavasti toimintakyvyttömyytenä. Pitkäkestoinen kuormittuminen voi myös johtaa jopa pysyvän toimintakyvyn taantumiseen.

Autistisen kehitysvammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden varmistaminen edellyttää vahvaa osaamista. Henkilökunnalla on oltava tietoa siitä, minkälaiset tekijät vaikuttavat autistisen ja kehitysvammaisen asiakkaan käyttäytymiseen, oli kyse sitten aikuisesta tai lapsesta. Osaamattomuus palveluiden toteuttamisessa syventää edelleen autismikirjon nuorten ahdinkoa, johon rajoitustoimet voivat olla ratkaisukeino vain niissä tapauksissa, joissa kaikki muut käytettävissä olevat ennaltaehkäisykeinot on käytetty ja joissa rajoittaminen tehdään ennalta sovittuja, lain mukaisia keinoja käyttäen.

Asumispalveluyksiköissä itsemääräämisoikeutta rajoittavat monet syyt. Näitä ovat esimerkiksi vapaata liikkumista estävät tilaratkaisut, asumisyksikön säännöt ja turvallisuusnäkökulmien ylikorostuminen. Erityisesti työntekijöiden tiedon ja osaamisen puute lainsäädännöstä sekä itsemääräämisoikeutta tukevista menetelmistä ovat ongelmia.

Vammaisten ihmisten arjessa toimivat työntekijät eivät välttämättä ymmärrä asiakkaidensa ihmis- ja perusoikeuksia ja sitä, milloin niitä rajoitetaan ilman perusteita. Valvira on todennut selvityksessään, että itsemääräämisoikeuden toteuttamiseen liittyy paljon epäselvyyksiä normaalin hoidon ja ohjauksen sekä rajoittamistoimenpiteiden välillä. Keskeistä on myös palveluita tuottavien asumisyksikköjen toimintakulttuuri.

Suomi on sitoutunut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien sopimukseen. Tämän ihmisoikeussopimuksen lähtökohtana on vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden varmistaminen. Sopimus edellyttää myös vahvaa tukea tarvitsevien vammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisen varmistamista. Vammaisten henkilöiden oikeusturvakokonaisuus ei toimi, sillä tarkastuksista ilmoitetaan etukäteen ja tarkastuskynnys on liian suuri. Aluehallintoviranomaiset eivät ole tasalaatuisia, minkä lisäksi sekä aluehallintoviranomaiselta että Valviralta puuttuvat tarvittavat resurssit.

Näiden vakavien ja pitkäaikaisten rikkomusten sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen kannalta olisi suotavaa, että myös eduskunta ottaa paikkansa vammaispoliittisessa keskustelussa.

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että eduskunta käy ajankohtaiskeskustelun vammaispalveluiden ja sosiaalihuollon tilanteesta, itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sekä asumispalveluiden turvallisuudesta ja ihmisarvoa kunnioittavasta huolenpidosta.

Keskustelualoite KA 8/2021 vp

Helsingissä 10.11.2021

Noora Koponen vihr